

Зустріч із М. Коцюбинським, людиною, яка більше ніж доброзичливо ставилася до літературної праці В.Леонтовича, привела до справжнього творчого сплеску, і В.Леонтович не тільки почав писати повість “Ворохобня”, а продовжив працю над повістю “Хроніка Гречок” і мав намір написати оповідання, за його словами, “з життя старих панів”.

Недарма в листі від 10.02.1912 р. В.Леонтович зазначав: “Щиро дякую Вам і за те, що так цікавитеся мною і моєю роботою, і за те, що підтримуєте в мені охоту до неї” (С.184). Листи Володимира Леонтовича яскраво засвідчують, ким був для нього Михайло Коцюбинський: і щирим другом, і великим літературним авторитетом, і письменником, у твори якого він був залюблений, і людиною, якою він був зачарований.

Віталій Крикуненко

ВАСИЛЬ БАРКА: “ЩО З ПОЕТОМ, ТЕПЕР ПРОФЕСОРОМ, ФЕДОРОМ ПРИЙМОЮ?”

Працюючи в донедавна закритих московських спецховищах, вивчаючи підшивки українських літературно-художніх альманахів, часописів та численних газет, що видавалися в 20 – на початку 30-х рр. у різних регіонах Російської Федерації, мені пощастило відшукати, зокрема, і кубанські першодруки патріарха української поезії в діаспорі Василя Барки. Тодішні публікації він підписував своїм справжнім ім'ям – Василь Очерет. Передав деякі із знахідок авторові в далеку Америку і невдовзі отримав од нього розчулену відповідь. Очевидно, що той мій лист розбудив у поета-емігранта, колишнього студента Краснодарського педінституту, чимало споминів про альма-матер, про друзів, з якими він разом ступив на літературну стежку в обнадійливі часи українізації, що затьмарилися незабаром лихоліттями сталінських репресій. У тому кривавому мороці губляться імена цілої генерації письменників українського “розстріляного відродження” на Кубані: Гаврила Доброскока, Олександра Волика, Юхима Литовченка, Олекси Кирія, Павла Оліянчука, Омеляна Розумієнка, Миколи Михаєвича та багатьох інших... Їхній світлій пам'яті і присвячене це дослідження невідомих сторінок українського красного письменства, твореного тоді на теренах російської Федерації (історико-літературні нариси з майбутньої книги “Міст до Атлантиди” побачили світ на початку дев'яностих у журналі “Дніпро”, стаття “Украинская литература: российские адреса” надрукована 2000 р. у збірнику “Литературное зарубежье: проблемы национальной идентичности”, що його видав Інститут світової літератури РАН). Перегорнувши тисячі поживклих сторінок, зафіксувавши десятки імен, сподівався на вичерпаність списку... Час братися до осмислення та узагальнень здобутого матеріалу.

Аж ось ...із-за океану! – отримую в листі Василя Барки несподіване запитання-підказку для продовження пошуку: “Мені дуже треба довідатися, що з поетом, тепер професором, Федором Приймою? Чи він живий? Чи можна здобути збірку його віршів “Мости”: вона належить до найкращого в кубанській поезії. Тепер там відновлюють українську культуру, згадують багатьох авторів, подають відомості про них, але ім'я Ф. Прийми випадає.

Хотілося знов перечитати збірку і скласти короткий коментар до неї для можливої публікації.

Надзвичайно прошу Вас допомогти мені в цій справі.
Я підійшов під дев'яносто років, і наостанок бажаю віддати належну шану несправедливо забутому поету.

*З пошаною до Вас,
Василь Барка. 23.V/97
США, "Верховина"*

Федір Якович Прийма – відомий у Росії (та й в Україні також) літературознавець із Санкт-Петербурга. Ще працюючи консультантом з української літератури Спілки письменників СРСР, я, за порадою свого попередника, покійного вже Івана Федотовича Карабутенка, пробував залучити маститого вченого до участі в Шевченківському ювілеї. Та приїхати до Москви Федір Якович тоді чомусь не зміг. А кілька років тому він помер. Ще студентом доводилося читати його праці: "Шевченко і російська література 19 століття", "Шевченко і вільна російська преса" та інші. Солідний учений, старший науковий співробітник Інституту російської літератури РАН... Але щоб у його "послужному списку" був запис – "український поет"? Про це мені не доводилося чути навіть від таких знавців, як І.Карабутенко та Ю.Барабаш.

У "Краткой литературной энциклопедии", в "Шевченківському словнику" вміщені досить розлогі біографічні довідки про Ф.Прийма, але й там про нього як "українського поета" з Кубані – ані слова!

І знов поринаю в глибини колишніх спецховищ. Адже саме в їхніх утаємничених десятиліттями фондах переховувалися всі заборонені українські книжки, що з'являлися у видавництвах Росії в недовгі роки фата-морганної українізації. Орієнтир бібліографічного пошуку – підказана Василем Баркою назва поетичної збірки Федора Прийма: "Мости". І ось – книга в моїх руках. На титульному аркуші читаю: "Федір Прийма. Мости. Поезії. Книговидавництво "Північний Кавказ". Ростов–Дон. 1932". У вихідних даних: "Відповідальний редактор Луценко Ів. М. Здано до складання 6.X.32. Підписано до друку 25.X.32. Обсяг 1,25 др. арк. Тираж 2000". Дивує швидкість, з якою книга підготовлена до друку: усього за 19 днів! Видавці поспішали, мовби знаючи, що ось-ось, через лічені тижні, 14 грудня вийде особлива Постанова ЦК ВКП (б) та РПК СРСР про хлібозаготівлі в Україні, Північному Кавказі та на західних областях, яка, зокрема, вимагала: "Немедленно перевести на Северном Кавказе делопроизводство... украинизированных районов, а также все издающиеся газеты и журналы с украинского языка на русский язык как более понятный для кубанцев, а также подготовить и к осени перевести преподавание в школах на русский язык". А вже 26 грудня 1932 р. президія Північно-Кавказького крайового виконавчого комітету видає свою постанову, спрямовану на неухильне виконання партійної директиви про знищення української культури на Північному Кавказі: ... "в 3-дневный срок перевести все украинизированные газеты на русский язык, а также листовки, брошюры, стенгазеты, многотиражки и прочую литературу, выходящую на украинском языке, и в дальнейшем издавать их на русском языке".

Отже, книжка кубанського козака Федора Прийма зі станиці Ахтанізовська, який саме 1932 року закінчив Краснодарський педінститут, була приречена на заборону відразу ж після свого виходу у світ. Під заборону потрапляв і її автор як україномовний кубанський поет. Адже партійна директива прозоро натякнула на бажаність, а то й неминучість переходу місцевої творчої інтелігенції "с украинского языка на русский язык как более понятный для кубанцев". Тому на довгі роки примовкла й українська муза самого Василя Очерета (Барки), книжка якого "Шляхи", видана роком раніше, була піддана крайовою "Червоною газетою"

Слово і Час. 2005. №8

голобельній критиці в статті з характерним заголовком-вироком – “Хибним шляхом”. Її автор, що приховувався за зловісно промовистим псевдо – Г. Північний, звинувачує поета в “наскрізь перекрученому розумінні історії, нашої пролетарської революції, зловісному пророкуванні перспектив її розвитку”, ілюструючи свої більшовицькі інвективи віршем В.Барки “Війна”: “В війні родився мир з каїновим карбом...” Цікаво, що на вірш з такою ж назвою та подібним пацифістським настроєм натрапляємо і в збірці Федора Прийми:

Це гніт безумства падав на
Обрубки тіл, на людський стогін,

А хтось пищав: “свята війна!”
Кричав: “війна до перемоги!”

Очевидно, це не випадковий збіг: молодих кубанських поетів єднало не тільки бажання творити рідною мовою, а й схожість ідейних засад; обидва з однаковим захопленням (і то легко простежити за текстами їхніх віршів) переймалися формотворчими пошуками та гуманістичним пафосом лірики П.Тичини й М.Бажана.

Паралельними, хоча й звивистими, стежками повела доля кожного з них у подальше життя. Втікаючи від можливих репресій, вони змушені були як молоді вчені шукати втілення свого творчого, наукового потенціалу поза Кубанню, поза рідною національною культурою. Як відомо, Василь Очерет, уникаючи можливих переслідувань, опинився в Москві, де навчався в аспірантурі і захистив кандидатську дисертацію, досліджуючи творчість Данте. Федір Прийма, як розповіла мені його вдова Наталя Євграфіївна, приїхав до Ленінграда, де склав іспити в аспірантуру при кафедрі зарубіжної літератури інституту ім. О.Герцена. Щоправда, й тут кубанцю пригадали козацьке минуле: у середині тридцятих років він був заарештований енкаведистами й рік пробув у в'язниці на Шпалерній. Втім, за браком доказів, сфальсифіковане звинувачення було знято й Ф. Прийма зумів продовжити навчання і перед самою війною, як і його однокашник по Краснодарському педінституту Василь Очерет, захистив дисертацію із зарубіжної літератури. Своє дослідження він базував на творчості Еміля Золя.

Як і В.Очерет, Ф.Прийма з перших днів війни потрапляє на фронт... І перший, і другий після від'їзду з Кубані перестали публікуватись як українські поети, і, здавалося, на смертних перехрестях протиукраїнських репресій, у вогненному вирі світової війни феніксу поезії вже не воскреснути.

Та сталося інакше. Доля судила кожному своє. Василь Очерет, опинившись після страшних випробувань воєнного лихоліття й емігрантських поневір'янь у США, зберіг у душі “те, що не вмирає”, утвердившись у Слові як один із провідних українських поетів сучасності. А талановитий кубанський поет Федір Прийма утвердився в іпостасі радянського літературознавця. Василь Очерет, потрапивши в заокеанську емігрантську далечінь, наблизився до України й навіки поєднав із нею свій дух. Його кубанський побратим по перу Федір Прийма, відійшовши як український поет у внутрішню еміграцію, приховавши свої поетичні дебюти навіть від рідних, також навік поєднав свою душу з Україною. Бо слово ним було мовлене. І слово те було українське.

Про це згадав через шість десятиліть Василь Барка.

Спогадаймо ж і ми:

Кубань

(Уривок)

Від Краснодару до Ростова
Скрегоче путь, регоче путь.
Кубань, Кубань — твої простори

Земель круті, цілинні скиби,
Плодами бризкають сади.
Ти славилась дорідним хлібом, —

В борні будівлями стають.
Поля приборями. Городи.
Тополі-патрулі — стоять.
Місця розтоплені в жароті,
І ще розтоплені в боях.

Адигея

Комиші. Болото. Рослий ліс.
Груша. Граб. Дуби кудлаті. Клені.
Адигеє, (край степів зелених)
Це ж твої простори розлились.
Надвечір'я монотонні завше.
Починають пісню комарі.
В'яне день. Лягають вечори,
На узлісся голови поклавши.
Задимів аул Казанукай,
До Псекупсу йдуть овець отари.
Захід блідне. Дотлівають хмари.
Буде ніч. Насуплена. М'яка.
Адигеє (край зеленолиций),
Пив я воду із твоїх криниць,
Відчував в аулах їдкість диму, —
Я ходив дорогами твоїми,
Прислухавсь до шелесту пшениць.

Війна

Це гніт безумства падав на
Обрубки тіл, на людський стогін,
А хтось пищав: “свята війна!”
Кричав: “війна до перемоги!”
Обози різали ґрунти,
І бігли, бігли ешелони
Туди, дегнулися кордони,
Туди, де корчилися фронти.
Трясло фронти мільйонолиці
Безжальне ревище гармат.
Це люта злість, це смерть сама
Повзла по лініях позицій.
...Осмалював простори жах,
Не зупинявся, п'явся далі,
Гарматні вибухи гойдали

Сьогодні

Нестримні дні, кремезні дні
Знімають бруд століть пластами,
Скоріш, щоб наші Дніпрельстани
Взялись мереживом вогнів.

Ґрунтами славилася ти.
Пшениць твоїх, Кубань, вагони
На північ бігли. Знов і знов.
Врочисто калатали дзвони
Твоїх зажурених церков.
А поруч злидні без причалу.
І лопалась терпінь струна,
І як іронія звучало
Оце: “Весела сторона!”...

Ран твоїх незлічені сотні,
Я ж кажу, — хай скиглять хижі зграї —
Адигеє, тріпкогрудий краю, —
Ти прийшла до незвичайних днів.
Глянь назад: було багато їх,
Тих, що кров твою і силу брали —
І пани російські, генерали.
І твої князі, багатії.
Хай димлять в аулах кізяки,
Путь нової Адигеї славна.
Бачив я вже висушені плавні
І нових споруджень кістяки.
Йдуть похідним маршем дні доби,
Днів хода — поривиста, шалена.
Адигея — плавні, верби, клени.
Адигея — край низин зелених,
Будівництва, росту, боротьби.

1930

Тіла солдатські на дротах.
Тіла солдатські на дротах
І трупів на полях привали.
І вже “ура” грудей не рвало.
А застрівало у ротах.
Вже не ломилися вперед
Знеслені в боях загони:
Фронти лизав огонь агоній,
Душив фронти відчайний бред.
І наростала злоти сила,
І гнів салдатський все міцнів.
— Війна — війні! — з фронтів басило.
З тилів гуло: — **Війна** — війні!

1930

Щоб без кінця, без перестану
Системи замкнених дротів
Лили густий **електроспів**,
Що в ньому зойк стихій розтане.

Слово і Час. 2005. №8

Маслозавод

(фрагмент)

Згаги залізних конструкцій,
Розмірений дизеля рух.
І йде упокорено рух цей
До сотень пружинистих рук.
Паси розігнались під стелю,
Валам щоб віддати снагу.
у помешканні стелють
напружено-радісний гул.
Циліндри загрюкали сильно,
Скло вікон ляжливо дзвенить.

Поспішно прибігли в давильню
Вагончики сировини.
Здрігнеться і вправо поверне
Манометру стрілка тепер:
Над м'якістю битого зерна
Уперта вага атмосфер.
Пас тиснути буде безжально,
Аж поки не спиниться смок.
Заіскриться там, у зливальні,
Олії гарячий струмок...

1930

Поїзд

Розгону дороги ніхто не спинив.
Простори пронизано наскрізь.
До станцій доріжних вітрів табуни
Приходять і падають навхрест.

Простори сибірські, простори тугі
Морозом впродовж зайнялися.
Біжать від морозу, біжать від тайги
Вагони, вантажені лісом...

(1930)

Відповідь Василю Барці

W.Barka P.o. Box 102

Glen Spey

N.Y. 12737 USA

Вельмишановний пане Василю, із задоволенням відповідаю на Ваші запитання щодо творчої долі Федора Яковича Прийми, який розпочинав свій шлях у літературу з одного із Вами коша кубанського. Свого часу (здається, року 1990-го?) я мав нагоду через професора Ан. Погрібного, який їхав через Москву до США, передати Вам тексти віднайдених мною Ваших юначих публікацій в українських часописах, які виходили в 20-х роках у Ростові-над-Донем та Краснодарі.

Що стосується Ф.Я. Прийми, то, на жаль, очевидно, через суворі життєві й політичні, звісно, обставини він припинив свою діяльність як літератор властиво український.

Сьогодні він відомий як російський літературознавець.

У Російській державній бібліотеці (колишня Ленінська) мені вдалося знайти його книги: "Некрасов и русская литература", Ленінград, 1987; "Шевченко і російський визвольний рух", Київ, 1966; "Русская литература на Западе", Ленінград, 1970; "Русская литература и фольклор", Ленінград, 1970 та деякі інші видання.

Збереглася в спецфонді цієї бібліотеки й видана 1932 р. у Ростові-на-Дону книга поезій Ф. Прийми українською мовою "Мости", що її Ви згадуєте в своєму листі. Я ознайомився з цією збіркою, в якій трохи більше десятка віршів, переважно агітаційного спрямування ("Плакат про оборону", "У таборі", "Дозорці повітря", "Епоха", "Сьогодні" та ін.), на яких бачимо виразну печать часу й тодішнього соціального замовлення. Безумовно, приваблює в поетичних творах Ф. Прийми досить непоганий версифікаторський рівень, прагнення знайти своє, самобутнє слово, домагатися вищої за пересічний тодішній маслітівський стандарт культури письма. І, схоже, це йому вдалося (відзначив би окремі фрагменти великого вірша "Кубань", поетичного циклу "Адигея", цікаві конструктивістські штрихи вірша "Маслозавод").

Не можна сказати, що своїми літературознавчими працями Ф.Прийма зажив надто гучної слави в наукових колах, однак його ім'я не забуте, книги користуються певним

попитом; свого часу, пригадую, я їх студював в інституті. Як повідомила його вдова, Федір Якович помер 20 квітня 1993 року. Його рідний брат Дмитро працював зі знаменитим Вавиловим, був заарештований, повернувся в рідну станицю уже старим в 60-х рр.

В Пушкінському домі (Інститут російської літератури), де працював Ф.Я. Прийма, кожних два роки проводяться присвячені йому наукові читання. Минулого року на них вперше прозвучала згадка про Федора Прийму як про українського поета, що було відкриттям для багатьох його колег, які зовсім не відали про цю обставину його творчої біографії.

Радий буду, якщо бодай у чомусь моя довідка Вам прислужилася.

*З великою до Вас пошаною
Віталій Крикуненко
Москва, 6.09.97 р.*



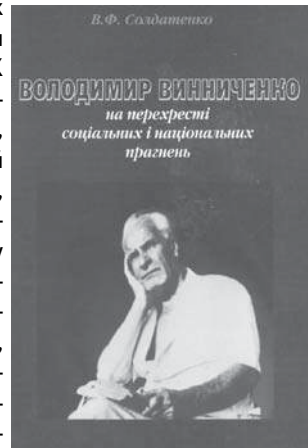
Слово і Текст. Збірник наукових статей. Вип. 2 / За редакцією А. Нямцу. — Чернівці: Рута, 2005. — 383 с.



До збірника ввійшли статті, присвячені актуальним проблемам західноєвропейської та слов'янської філософії, розвитку літератури і фольклористики, формуванню та функціонуванню слов'янських мов, порівняльним та зіставним дослідженням.

В.Ф. Солдатенко. Володимир Винниченко на перехресті соціальних і національних прагнень. — Київ: Світогляд, 2005. — 324 с.

У книжці йдеться про одного з найвидатніших політичних діячів України першої пол. ХХ ст. — Володимира Винниченка, письменника й драматурга, який зробив вагомий внесок у розвиток українського вільного руху, українську революцію, відродження української нації, перші кроки становлення української держави. По собі він залишив колосальний літературний спадок та низку етично-філософських праць.



До уваги читачів та шанувальників журналу “Слово і Час”!
З 17 травня 2005 р. номери наших редакційних телефонів змінилися й мають таку послідовність цифр:

278-53-75
279-24-56.